

Udu tiheneb

Andrei Ivanov. Hämariku melanhoolia. Vene keelest tõlkinud Veronika Einberg. Varrak, 2023. 375 lk.

Mulle meeldib udu, midagi arusaamatut [---].
(„Badgir”, lk 314)

Juba mõnda aega olen Andrei Ivanovi loominguga kokku puutunud, aga riivamisi, poolkogemata. Kõigepealt leidis see kokkupuude aset Loomingu Raamatukogu vahendusel – seega aastal 2010, mil ilmus Ivanovi esimene eestikeelne raamat „Minu Taani onuke. Tuhk”. Ja eks ikka on Ivanovi teosed mulle meeldinud, muidu poleks siinset kirjatöödki käsile võtnud. Iga uus raamat on aga alati seotud riskiga: see võib osutada eelneva taustal pettumuseks. „Hämariku melanhoolia” õnneks ei ole pettumus, Ivanov on oma tuntud headuses. Raamatu 17 lühijutu seas kerkisid esile küll selged lemmikud, aga ei olnud ülejäänugi ballastiks.

Juhtumisi lugesin „Hämariku melanhooliat” varasügisestel hilisõhtutel, kui pere oli unne suikunud ja korterisse saabus vaikus – ka raamatus on vaiksete kohtade otsing, kära käest pääsemise unistus kaalukas korduv motiiv: „Tänav, jää hetkeks vakka! Laske mõtteid koguda. Lumi, ära kahise!” („Rochechouart’ bulvar”, lk 193) Lugesin õhtu jooksul pala või kaks, ligi 100-leheküljelist jutustust „Brüssel” läbisin vast nädala. Nii tekkis õige meeleolu, kuulasin raamatus kõneleva minategelase vaikusesoovi ja vaikust ennast sõnade vahel. Seejärel asusin, nagu ikka, tausta tundma õppima. Otsing antikvariaadis

näitas, et vaatlusalune teos on Ivanovilt eesti keeles 14 aasta jooksul juba viieteistkümnes.

Korraga jäin mõttesse: kas pean nüüd vastandina õhtusele mekutamisele hakkama Ivanovi romaane päevas ahmima nagu austreid mugiv uusrikas novellis „Austrid” (lk 132–138)? Ja pärast? Kas tuleks kirjutada erudeeritud ülevaade: Ivanovi pagulasromaanides on nii (paguluse temaatikat „Hämariku melanhoolias” enam ei ole), eestivenelaste saatuselugudes on naa, perekondlike painetega kolmat moodi (neid jätkub viimasessesegi raamatusse omajagu), tegelased vananevad teosest teosesse autoriga ühes rütmis jne. Seiklused, romaanitrioloogiad, autori taust, lähiajalugu – kõik see ahvatleb tõlgendusi otsima. Aga see oleks säärane lugemisviis, mille eest siin vaadeldav teos hoiatab: „On inimesi, kes imevad raamatutest välja kõik, nad loevad ega näe, nad on sünnipärased pimedad; võib-olla teiste raamatutest nad saavad sotti, kuid mitte minu omadest, ehkki loevad neid kohusetundlikult ja isegi visalt. Nad tõmbavad nagu tolmuimejad raamatust kõik kõige õrnema välja – tõmbavad sisu londi kaudu sisse, sõna sõna järel, ei jäta midagi vahele, kuid maitset suhu ei saa.” („Badgir”, lk 315)

Tõepoolest segavad eelnevalt loetu ning teadmised Ivanovi stiili, tegelaskonna ja omaeluloolise tausta kohta kõige olulisema tähelepanemist ja nautimist (puuduks veel, et me autoriga teineteist tunneks). Sageli libiseb novellidest läbi mõni vihjelise motiiv (nt olematu lapse müümine, lk 222), kuid tausta (antud juhul romaani „Peotäis põrmu”) tundma õppimisel vihjelisus hajub. Seega üksnes sirvisin hangitud romaanilasu ja panin riulisse – n-ö tõmbama, õiget lugemis-

aega ootama, nagu Marju Lepajõe õpetas dokfilmis „Marju Lepajõe. Päevade sõnad” (2019).

Kõige olulisemaks pean kirjanduses teose meeoleu, üldist **häälestust**, mille tabamiseks tuleb lugedes sündmused, tegelased, intriigid ja printsiibid triivima lasta, nii et nood küll ei unune päriselt, aga omandavad punktiirsed, tontlikud piirjooned. Sellise kirjanduse kredo lei-dub „Hämariku melanhoolias” (arutlused kirjanduse loomuse ja praeguse väeti asendi üle on Ivanovi teoste üks läbivaid kihte): „Mulle meeldib, kui raamat ei vii kuskile, kui ta evib omaenese väärtust igal leheküljel, et sa loed ja tajud millegi suure kohalolekut, see tunne on nagu külgetõmbejõud; et on nagu tunda soojust, aga mõnikord tekitab vinu kerget ärevust eriti kui loed üksinda, et näib, nagu oleks su kõrval kummitus.” („Badgir”, lk 315)

Selline meeoleu avaneb, kannab teksti ja kannab lugejagi kaasa raamatu mitmes tippnovellis: „Hapsal”, „Rochechouart’ bulvar”, „Badgir”, „Hämariku melanhoolia”. Melanhoolne minategelane, kelle piirjooned ei võrsu üksnes eeltoodud novellides, vaid kogu raamatus autori eluloost, viibib täiesti omaette, vaikuses, oma mõtete, mälestuste ja tunnete küüsis ning midagi muud peaaegu ei juhtugi. Tekst uitab, ei koondu mingi kinnismõtte ümber, tegelase vahetu taju, emotsioon, mälestus ja üldistus põimuvad kokku. Lugu täidab mõtlik melanhoolia („kõik on lõppenud”, lk 141; „Elu on eksitus”, lk 150), ebaõdus atmosfäär. Peategelase enda kirjelduse järgi: „Lapsena oli mul väga ebatavaline iha, nüüd ütleksin niimoodi: see oli tegutsemisvõimaluse iha. Ma tahtsin teha midagi enneolematut, midagi täiesti mõeldamatut. Ma mõtlen (kõndides mööda Telliskivi tänavat), et see oligi tung eimiski poole, absoluutse võimaluse poole. Ma tahtsin astuda potentsiaalse väljale, kus kõik on võimalik, kus kõik on alles ees,

kus valitseb eimiski, kus esemed ei ole veel liikvele läinud, ei ole veel kujugi omandanud, nad ei ole isegi mitte voolavad ideed (fluidumid), nad on ideedest vähemad.” („Telliskivi trammipeatus”, lk 246–247)

Soovi korral saaks „Hämariku melanhoolias” tsitaate kogudes moodustada terve dekadentliku filosoofia programmi, aga see oleks teksti võtmine „toore jõuga” (lk 316) ning varjutaks uitlemist ja ebamäärasust. Siinses arvustuses üritan käia pisutki kõnealuse raamatuga ühte jalga, olgugi komistades.

„Hämariku melanhoolia” tegelaste juures on kõige tähtsam vaikne konutamine mõeldamatu läheduses, kuid tekst peab sisaldama midagi veel, millega vaikne tsoon sisse piiratakse. Seda täidet pakub Ivanovi juttudes ennekõike mälu („Minevik varitseb sind igal pool otsekui nõiamoor”, lk 234) seoses lapsepõlvega, eriti emaga. Keeruline suhe emaga avaldub mitmes novellis (nt „Kolm briljanti ja Beckett”, „Telliskivi trammipeatus”). Eelnevalt esile tõstetud novellides leidub selle suhte kokkuvõtte positsioonilt, kus ollakse juba elu eest kirjandusse peitunud: „Valu, mis ma olen oma emale teinud, ei saa mitte millegagi lunastada. Ma pole suuteline looma romaani, mis vabastaks mind nendest piinavatest südametunnistuse torgetest, ma tahaksin kirjutada kasvõi ühe raamatu, kus poleks seda tunnet.” („Hapsal”, lk 144)

Kõik ei ole raamatus siiski traagiline, muidu tekiks probleem, kuidas pinget kruvida ja hoida. Praegu tõuseb ja langeb tekstide pinge koos mälu-piltidega, meeolud vahelduvad hakitult. Sekka puistatakse koomilisi vinjette (nt „*Masturbeerimise akt laevaremonditehases nr 7*”, „Hapsal”, lk 162–163) ja kirjanduslikke parafrase (lk 145–147). Teistes novellides on iroonilisust rohkemgi, see domineerib näiteks rahvusvahelisest kirjanduselust pajatavas „Brüsselis”.

Olulist vaheldust pakub Ivanovi stiil: sujuvate kirjelduste sekka on põimitud pidevalt sähvatustena eristuvaid kujundeid, mis peaksid lugeja üles raputama poolunest, kuhu too vahepeal koos minategelasega suikus. Sellise sähvatusena võib toimida mõne detaili tajumise kirjeldus („[---] vaatan, kuidas mööda raudteeviadukti roomab rongitõuk: aeglaselt, üli-aeglaselt ...”, „Life is shit!”, lk 115) või üldisem olukorrapilt („Imelik, kandsin kingad ära, aga Brüsselit õieti ei näinudki”, „Brüssel”, lk 75), emotsionaalne seisund („Mind valdab ärevus, see heliseb mu kätes [---]”, „Rochechouart’ bulvar”, lk 188) või mõnda neist elementidest sünteesiv metafoor („Piip mu käes on kustunud. Kiiged kääksuvad, kiigutades mu südant”, „Monsterrad”, lk 267). Ivanovi tekstis ei leidu selliseid esiletungivaid kujundeid liiga tihedalt, aga siiski piisaval määral, meenutamaks lugejale, et tema ees on taidurlik kirjandusteos, mitte ühismeediast pärinev loba.

Raamatu tagakaanel antakse žanrimääratluseks *romaan novellides*. Ma olen kaunis hämmeldunud, kui selline määratlus pärineb autorilt, mitte kirjastuselt. Muidugi – praegune kohutavalt labane aeg, mille ees Ivanovi peategelane pidevalt tardub, lubab nimetada asju kuidas tahes, blogipidajate armetuid ridugi on romaanideks tituleeritud. Kuid Ivanovil ju romaanipuudust ei ole, et novelle romaanideks ülendada. Mõistagi on „Hämariku melanhoolia” juttudes üht-teist sisuliselt koondavat: üks sama minajutustaja, kelle

eluseigid korduvad mitmes novellis, ka on raamatu niminovelli lõpus üks kulminatsioon, kus nii mõnedki eelnevate lugude tegelased läbi lipsavad (lk 375). Kuid romaaniks siduvat kompositsiooni ei ole (aga Ivanovi tõelised romaanid on komponeeritud täpselt, parima vene kirjanduse standardi alusel), lood on väga erineva pikkusega (kahest leheküljest 89-ni), liiga palju esineb eri novellides samu kinniskujundeid (nt ema sõrmus) jms. Kirjanikuhääl ütleb raamatus: „Ma olen kirjutanud ja kirjutan niimoodi, et idioodid, kes tuhkagi aru ei saa, tõmbaksid uttu pominaga „noh, see on küll mingi jura”” („Badgir”, lk 314). Tundub, et kirjastus tahab neid idioote, kelle jaoks vaid romaan väärrib lugemist, veel pisut koorida.

Kokkuvõtteks tundub, et Ivanov on teel puhta kirjanduse ruumi. Kuniks kultuuri ümber kiibitsejate mälu püsib, on sellel teel omajagu takistusi: autor on nende jaoks liiga põneva saatusega isik (vähe-mus, pagulus jne), kelle elus ikka tahtakse sorida. Tõnu Önnepalul ja Peeter Sauteril, kelle loomingu põhihäälestus sarnaneb paljuski Ivanovi omaga (mõlemat mainitakse muide ka „Hämariku melanhoolias”), on palju lihtsam: nende taagaks pole peaaegu midagi muud kui ühe tõelise kultusteose autorsus. Siiski saab kirjandus ise kiibitsejaid eemale tõrjuda, loobudes ühiskonda erutavast ainesest, kaevuda endasse, istuda vaikselt öös ja kuulutada.

LEO LUKS